

EWA JAKIMCZUK\*

---

## *Droit de suite* a wyczerpanie prawa

### 1. Historia

Po I wojnie światowej, w 1920 r., ustawodawca francuski wprowadził do prawa autorskiego instytucję dodatkowego wynagradzania twórcy – *droit de suite*. Jak podaje Duchemin, była to odpowiedź na problemy finansowe rodziny Jeana-François Milleta, artysty, którego rodzina, pod koniec XIX w., aby przetrwać ciężki powojenny czas, sprzedała jego obraz *L'Ange* (Anioł Pański)<sup>1</sup>. Wprowadzone do obrotu dzieło w ciągu kilkunastu lat zwiększyło swoją wartość ponad pięćsetkrotnie<sup>2</sup>. Celem ustanowienia nowego prawa była szczytna idea zachowania sprawiedliwego podziału zysków z ewentualnego wzrostu wartości dzieł artystycznych. Wprowadzona regulacja miała zabezpieczać przyszłe dochody twórców i ich spadkobierców, których utwory zyskiwały na wartości wraz z upływem czasu. Była to koncepcja swoistego „zabezpieczenia socjalnego”<sup>3</sup>. *Droit de suite* miało stanowić wyraz realizacji zasady, w myśl której twórca ma zawsze prawo do udziału w zyskach, jakie uzyskują inne podmioty z eksploatacji jego dzieła<sup>4</sup>.

Do polskiego prawa *droit de suite* zostało wprowadzone w 1935 r. (nowelizacją<sup>5</sup> ustawy z dnia 29 marca 1926 r. o prawie autorskim, Dz.U. Nr 48, poz. 286 ze zm.), następnie odrzucone w ustawie z dnia 10 lipca 1952 r. (Dz.U. Nr 34, poz. 234 ze zm.) i przywrócone do obecnie obowiązującej ustawy z dnia 4 lutego 1994 r.

---

\* MGR EWA JAKIMCZUK – Instytut Nauk Prawnych PAN; e-mail: ewka@aboutdesign.pl

<sup>1</sup> J. Lesman, *Droit de suite w prawie polskim*, Warszawa 1933, s. 4-5.

<sup>2</sup> J.L. Duchemin, *Le droit de suite des artistes*, Paryż 1948, s. 253.

<sup>3</sup> E. Traple, [w:] *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, red. J. Barta, R. Markiewicz, Warszawa 2011, komentarz do art. 19–19<sup>5</sup>, s. 204.

<sup>4</sup> Tamże.

<sup>5</sup> Nowela z dnia 22 marca 1935 r. o zmianie ustawy z dnia 29 marca 1926 r. o prawie autorskim (Dz.U. Nr 26, poz. 176).

o prawie autorskim i prawach pokrewnych (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 880, dalej jako pr. aut.).

W Europie podjęto działania mające na celu ujednoczenie prawa we wszystkich państwach wspólnotowych. W 1996 r. Komisja Europejska wydała projekt dyrektywy w sprawie harmonizacji *droit de suite*, która ostatecznie została przyjęta 27 września 2001 r.<sup>6</sup> Do momentu wprowadzenia dyrektywy, w kwestii *droit de suite* brak było wiążącej regulacji<sup>7</sup>. W Sztokholmie, 14 lipca 1967 r., w wyniku rewizji konwencji berneńskiej wprowadzony został art. 14 ter` ust. 1<sup>8</sup>: „Autor, a po jego śmierci osoby lub instytucje określone przez ustawodawstwo wewnętrzne, korzysta w odniesieniu do oryginalnych dzieł sztuki oraz oryginalnych rękopisów pisarzy i kompozytorów z niezbywalnego prawa do procentowego udziału w każdej sprzedaży dzieła po pierwszym jego zbyciu przez autora”. Pomimo ustanowienia w konwencji zasady dodatkowego wynagrodzenia niewiele to zmieniło w jego egzekwowalności – nie zobligowano państw-stron konwencji do wprowadzenia jej do porządków krajowych. I tak Wielka Brytania, Holandia czy Austria w ogóle nie przewidywały w swoim prawie autorskim *droit de suite*.

## 2. Definicja

*Droit de suite* (prawo ciągłości<sup>9</sup>) zostało implementowane i uregulowane w polskiej ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych w art. 19-19<sup>5</sup>. Zgodnie z art. 19 pr. aut. jest to niezbywalne uprawnienie przysługujące twórcy i jego spadkobiercom do dodatkowego, procentowo naliczanego wynagrodzenia, w przypadku dokonanych zawodowo odsprzedaży oryginalnych egzemplarzy utworu plastycznego lub fotograficznego<sup>10</sup>.

<sup>6</sup> Dyrektywa 2001/84/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 27 września 2001 r. w sprawie prawa autora do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży oryginalnego egzemplarza dzieła sztuki (Dz. Urz. WE L 272 z 13.10.2001, s. 32).

<sup>7</sup> M. Cieluch, *Skazani na biedę i głód? Prawo artystów do udziału w zysku z zawodowej odsprzedaży ich dzieł – droit de suite*, „Quart” 2016, nr 4 (42), s. 74.

<sup>8</sup> Konwencja berneńska o ochronie dzieł literackich i artystycznych z dnia 9 września 1886 r., [https://pl.wikisource.org/wiki/Akt\\_paryski\\_konwencji\\_berne%C5%84skiej\\_o\\_ochronie\\_dzie%C5%82\\_literackich\\_i\\_artystycznych](https://pl.wikisource.org/wiki/Akt_paryski_konwencji_berne%C5%84skiej_o_ochronie_dzie%C5%82_literackich_i_artystycznych) (dostęp: 31.01.2018 r.).

<sup>9</sup> J. Lesman, *Droit de suite w prawie polskim*, Warszawa 1933, s. 4.

<sup>10</sup> 1) 5% części ceny sprzedaży, jeżeli ta część jest zawarta w przedziale od równowartości 50 000 euro, oraz 2) 3% części ceny sprzedaży, jeżeli ta część jest zawarta w przedziale od równowartości 50 000,01 euro do równowartości 200 000 euro, oraz 3) 1% części ceny sprzedaży, jeżeli ta część jest zawarta w przedziale od równowartości 200 000,01 euro do równowartości 350 000 euro, oraz 4) 0,5% części ceny sprzedaży, jeżeli ta część jest zawarta w przedziale od równowartości 350 000,01 euro do równowartości 500 000 euro, oraz 5) 0,25% części ceny sprzedaży, jeżeli ta część jest zawarta w przedziale przekraczającym równowartość 500 000 euro – jednak nie wyższego niż równowartość 12 500 euro.

Podmiotami uprawnionymi z *droit de suite* są autor i jego spadkobiercy (z braku wyszczególnienia uznaje się również spadkobierców testamentowych). Uprawnienie to, podobnie jak pozostałe prawa majątkowe, wygasa po 70 latach od śmierci twórcy – okres ochrony w zakresie prawa do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży oryginalnego dzieła sztuki odpowiada okresowi ustanowionemu w art. 1 dyrektywy 93/98/EWG<sup>11</sup>.

W przypadku utworu pracowniczego, powstałego w stosunku pracy (art. 12 pr. aut.), podmiotem uprawnionym z *droit de suite* pozostaje twórca<sup>12</sup>.

Za oryginalne egzemplarze ustawodawca uznaje egzemplarze wykonane osobiście przez twórcę oraz kopie, jeżeli zostały wykonane osobiście, w ograniczonej ilości, przez twórcę lub pod jego nadzorem, ponumerowane, podpisane lub w inny sposób przez niego oznaczone (art. 19 pr. aut.). O ile w przypadku malarstwa, rysunku nie trudno jest ustalić, czym jest oryginalne dzieło, o tyle w przypadku grafiki warsztatowej (linoryt, litografia, akwaforta itp.) powstają wątpliwości, bowiem dzięki tym technikom powstaje wiele egzemplarzy i właściwie każdy z nich jest oryginałem. Te same wątpliwości dotyczą utworów fotograficznych, ponieważ z jednego negatywu możliwe jest wykonanie wielu odbitek. Zgodnie z ustawą (art. 19 ust. 3 pr. aut.) utwory takie, powstałe przy pomocy matrycy, negatywów muszą być ostatecznie sygnowane przez twórcę (również często ponumerowane). Zatem każda „odbitka” powstała po śmierci autora, pomimo że powstała w tych samych warunkach – z tej samej matrycy, przy użyciu tych samych materiałów, narzędzi – nie może być uznana za utwór oryginalny. Brak jest bowiem więzi z twórcą i jego osobistego zaangażowania.

Roszczenie wynikające z *droit de suite* stosuje się do dzieł plastycznych i fotograficznych (art. 19 pr. aut.). Muszą to być dzieła samoistne, nie mogą być składowymi innych utworów. Utwory architektoniczne nie podlegają uprawnieniu *droit de suite* (nie są utworami plastycznymi w rozumieniu ustawy – w art. 1 pr. aut. wskazane są jako odrębna forma utworu), ale mogą być „nośnikiem” utworów plastycznych. Wówczas dzieła takie (np. *graffiti*, płaskorzeźby, freski) stanowią część składową nieruchomości i dzieła „los prawny nieruchomości”<sup>13</sup>. Jednak w przypadku wyodrębnienia utworu wraz z fragmentem podłoża (co miało miejsce w przypadku prac brytyjskiego twórcy ulicznego Banksy’ego<sup>14</sup>), powstają samodzielne dzieła i możliwość obrotu nimi – prace tego artysty były sprzedawane na aukcjach. W takich okolicznościach autorowi przysługiwałoby wynagrodzenie

<sup>11</sup> Dyrektywa Rady 93/98/EWG z dnia 29 października 1993 r. w sprawie harmonizacji czasu ochrony prawa autorskiego i niektórych praw pokrewnych (Dz.Urz. WE L 290 z 24.11.1993, s. 9). Zob. art. 8 ust. 1 dyrektywy 2001/84/WE.

<sup>12</sup> E. Traple, [w:] *Prawo autorskie i prawa pokrewne...*, komentarz do art. 19-19<sup>5</sup>, s. 204.

<sup>13</sup> T. Grzeszak, *Droit de suite w prawie autorskim*, Warszawa 1991, s. 76.

<sup>14</sup> Brytyjski artysta *street art* – twórca *graffiti*, *graffiti* szablonowego. Zob. <http://www.banksy.co.uk/menu.asp> (dostęp: 31.01.2018 r.).

z *droit de suite*, a niewątpliwie w przypadku dzieł ulicznych różnica pomiędzy wartością początkową utworu (koszt materiałów użytych do ich stworzenia – dzieła nie powstawały w celach ich sprzedaży) a ceną aukcyjną jest znaczna<sup>15</sup>. Przypadki takie są bardzo rzadkie, a w sytuacji sprzedaży nieruchomości wraz ze znajdującym się na niej utworem uprawnienie do dodatkowego wynagrodzenia nie obowiązuje – jak wskazano w ustawie, transakcja sprzedaży musi posiadać cechy zawodowości w zakresie obrotu dziełami sztuki.

Nałożony w dyrektywie 2001/84/WE obowiązek ustanowienia *droit de suite* dotyczył wyłącznie dzieł plastycznych i fotograficznych, zastosowanie tej instytucji do rękopisów literackich i muzycznych pozostawiono uznaniu państw. Polska implementowała ten przepis do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych w art. 19<sup>1</sup>. Pomimo że na płaszczyźnie normatywnej nie budzi to wątpliwości, to wśród przedstawicieli doktryny wciąż utrzymują się kontrowersje, co do zasadności takiego unormowania<sup>16</sup>. Krytycy takiego rozwiązania zwracają uwagę na to, że brak jest ścisłej zależności pomiędzy utworem i jego oryginalnym egzemplarzem, co ma miejsce w przypadku dzieł plastycznych<sup>17</sup>. „Malarz, czy rzeźbiarz, sprzedając dzieło, wyzbywa się go raz na zawsze i bezpowrotnie. Dlatego słusznym jest, aby w zarobkowej eksploatacji swego dzieła miał pewien udział”<sup>18</sup>. Podstawową formą eksploatacji utworów plastycznych jest sprzedaż ich oryginałów, gdzie nośnik jest jednocześnie samym utworem. W przypadku dzieł muzycznych czy literackich rękopis jest jedynie jednym z wielu egzemplarzy możliwych nośników dzieła, wyróżniającym się głównie wartością sentymentalną, kolekcjonerską, a jego sprzedaż nie niesie za sobą żadnych ograniczeń dla eksploatacji samego utworu.

Zawodową odsprzedażą jest każda odsprzedaż utworu w ramach prowadzonej działalności (np. galerie sztuki, domy aukcyjne, marszandzi oraz inne podmioty zawodowo zajmujące się obrotem dziełami sztuki). Jest to każda sprzedaż następująca po pierwszym rozporządzeniu egzemplarzem przez twórcę. Do zapłaty dodatkowego wynagrodzenia zobowiązany jest sprzedawca (art. 19<sup>3</sup> pr. aut.) lub osoba trzecia, na rzecz której działał i do ujawnienia której jest zobowiązany<sup>19</sup> (może odmówić ujawnienia danych osoby zlecającej, samemu opłacając wynagrodzenie autorskie). Jednak brak zapłaty nie stanowi naruszenia praw autorskich<sup>20</sup>.

<sup>15</sup> *Keep It Spotless* – dzieło Banksy'ego sprzedane za 1,87 mln dolarów.

<sup>16</sup> D. Flisak, *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 299.

<sup>17</sup> P. Bogdalski, *Środki ochrony autorskich praw majątkowych oraz ich dochodzenie w świetle prawa polskiego*, Kraków 2003, s. 43.

<sup>18</sup> J. Lesman, *Droit de suite...*, s. 5.

<sup>19</sup> Dyrektywa 2001/84/WE przewiduje szerszy krąg podmiotów zobowiązanych z tytułu *droit de suite*. W art. 1 pkt 2 mowa jest o: sprzedawcach, kupujących, pośrednikach, osobach zawodowo działających na rynku dzieł sztuki oraz osobach zajmujących się handlem dziełami sztuki.

<sup>20</sup> A. Nowak-Gruca, *Cywilnoprawna ochrona autorskich praw majątkowych w świetle ekonomicznej analizy prawa*, Warszawa 2013, s. 117.

Twórcy lub jego spadkobiercy mogą w ciągu 3 lat od dokonania sprzedaży domagać się od sprzedawcy udzielenia informacji oraz udostępnienia dokumentów niezbędnych do określenia należnego wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży dzieła, aczkolwiek nieudzielanie takich informacji nie podlega sankcjom prawnym. E. Traple uważa, że niewywiązywanie się sprzedawcy z obowiązku zapłaty wynagrodzenia „nie stanowi naruszenia bezwzględnego autorskiego prawa majątkowego, nie stwarza ono ani podstawy do wystąpienia z roszczeniami z art. 79, ani nie podlega ściganiu na podstawie przepisów karnych. Nie mamy tu bowiem do czynienia z bezprawną eksploatacją utworu, tylko z niewypełnieniem zobowiązania”<sup>21</sup>.

W efekcie dochodzenie wynagrodzenia wynikającego z *droit de suite* jest problematyczne, kosztowne (wysokie koszty uzyskania informacji i kontroli) i uzależnione od uczciwości galerii czy innych sprzedawców. Poza tym artyści mało znani, o niewyrobnym w świecie sztuki nazwisku, do których zasada ta jest kierowana, nie mają zbyt wielu możliwości kontrolowania obrotu swoimi dziełami. Biorąc to pod uwagę, często unika się zapłaty dodatkowego wynagrodzenia<sup>22</sup>. Dodatkowo w Polsce realizacja *droit de suite* nie jest objęta obowiązkowym pośrednictwem OZZ<sup>23</sup>, chociaż to właśnie obowiązkowe pośrednictwo tych organizacji mogłoby gwarantować, że prawo to byłoby rzeczywiście realizowane<sup>24</sup>, a także mogłoby zapewnić przejrzystość obrotu dziełami na rynku sztuki. Pośrednictwo OZZ zwiększa jednak koszty tych transakcji, a tym samym zmniejsza wysokość wynagrodzenia należnego twórcy. Ochrona interesu autora jest zatem iluzoryczna.

<sup>21</sup> E. Traple, [w:] *Prawo autorskie i prawa pokrewne...*, komentarz do art. 19-19<sup>5</sup>, s. 204.

<sup>22</sup> „Wyniki konsultacji społecznych w sprawie *droit de suite*”, prowadzonych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego i zakończonych w sierpniu 2012 r.: „1. Na pytanie pierwsze, dotyczące wypłat z tytułu *droit de suite* w latach 2006–2012 podmiotom uprawnionym, odpowiedzi udzieliły 3 podmioty: DESA – Kraków, Dom Aukcyjny Rempex i Atlas Sztuki. (...) Kwoty przedstawione przez podmioty zobowiązane są bardzo różne, np. jedna z galerii wypłaciła odpowiednio: 99 900 zł w 2006 roku, (...) nie wypłacając w latach 2010–2012 już żadnej kwoty. Z kolei inna galeria w ciągu sześciu lat wypłaciła łącznie 903,43 zł” – [http://www.prawoautorskie.gov.pl/media/Konsultacje\\_spoleczne\\_droit\\_de\\_suite/Raport\\_z\\_konsultacji\\_droit\\_de\\_suite\\_-\\_dokument\\_koncowy2.pdf](http://www.prawoautorskie.gov.pl/media/Konsultacje_spoleczne_droit_de_suite/Raport_z_konsultacji_droit_de_suite_-_dokument_koncowy2.pdf) (dostęp: 3.06.2017 r.).

<sup>23</sup> W wyniku nowelizacji ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, dokonanej dnia 1 kwietnia 2004 r. (Dz.U. Nr 91, poz. 869), zostało wprowadzone przymusowe pośrednictwo OZZ, następnie zrezygnowano z niego w kolejnej nowelizacji w marcu 2006 r. (Dz.U. Nr 66, poz. 474).

<sup>24</sup> E. Traple, [w:] *Prawo autorskie i prawa pokrewne...*, komentarz do art. 19-19<sup>5</sup>, s. 615.

### 3. Uzasadnienie prawne

Odnośnie do zasadności prawa *droit de suite* zdania są podzielone. Początkowo interpretowano wprowadzenie zasady *droit de suite* jako przeciwwagę dla wzbogacenia się przez pośredników w obrocie dziełami sztuki<sup>25</sup>, które sprzedane za niskie kwoty nabierały wartości wraz ze wzrostem rozpoznawalności i renomy twórcy. Takie wzbogacenie uznawano za bezpodstawne<sup>26</sup>. Pogląd ten nie zyskał jednak powszechnej akceptacji. Jego krytycy podnosili, że istotą bezpodstawnego wzbogacenia jest brak podstawy prawnej wzbogacenia oraz związek pomiędzy wzbogaceniem i zubożeniem. W przypadku *droit de suite* prawne uzasadnienie wynika z czynności prawnej. Sprzedawca działał w zakresie swoich uprawnień – zgodnie z obowiązującym prawem i umową z twórcą mógł dzieło sprzedać, natomiast wzrost wartości dzieła, w wyniku kolejnej odsprzedaży (bez względu na przyczyny), a w konsekwencji i wzbogacenie sprzedawcy, nie ma wpływu na zubożenie autora<sup>27</sup>.

Dodatkowym argumentem podnoszonym, i zdaniem Autorki artykułu, przemawiającym za odrzuceniem teorii bezpodstawnego wzbogacenia, jako uzasadnienia dla wprowadzenia dodatkowego wynagrodzenia, jest to, że na wartość dzieła ma wpływ wiele czynników niezależnych od autora. Nie tylko bowiem talent samego autora, renoma czy jego wkład pracy decydują o wartości dzieła. Sprzedawca, prowadzący np. galerię, w której oferowane są dzieła sztuki, ponosi koszt ich wystawiania, promocji – i także od powodzenia tych działań jak i umiejętności handlowych samego sprzedawcy uzależniony jest ewentualny wzrost wartości dzieła. Przy inwestycyjnym zakupie utworów, w celu dalszej ich odsprzedaży, pośrednik również ponosi ryzyko z tym związane – pomimo doświadczenia nie jest on w stanie w pełni przewidzieć, czy uzyska zwrot z inwestycji. Tym samym bezzasadne było też twierdzenie, że prawo autora do współuczestnictwa w zyskach pośredników wynika z krzywdy, jakiej autor doznaje na skutek sprzedaży dzieła po zaniżonej cenie.

Według T. Grzeszak również stosowana w tym przypadku reguła *rebus sic stantibus* (skoro sprawy przybrały taki obrót)<sup>28</sup> nie powinna mieć tu zastosowa-

<sup>25</sup> A. Kopff, *Droit de suite a bezpodstawne wzbogacenie*, „Nowe Prawo” 1970, nr 2, s. 183.

<sup>26</sup> Tamże.

<sup>27</sup> M. Goetel, *Prawo cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2009, s. 193.

<sup>28</sup> Obecnie zasadę tę odzwierciedla art. 357<sup>1</sup> § 1 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 459): „Jeżeli z powodu nadzwyczajnej zmiany stosunków spełnienie świadczenia byłoby połączone z nadmiernymi trudnościami albo groziłoby jednej ze stron rażąca stratą, czego strony nie przewidywały przy zawarciu umowy, sąd może po rozważeniu interesów stron, zgodnie z zasadami współżycia społecznego, oznaczyć sposób wykonania zobowiązania, wysokość świadczenia lub nawet orzec o rozwiązaniu umowy. Rozwiązując umowę sąd może w miarę potrzeby orzec o rozliczeniach stron, kierując się zasadami określonymi w zdaniu poprzedzającym”.

nia<sup>29</sup>, bowiem zmiana ta (wzrost wartości dzieła) nie musiała być nieoczekiwana, a mogła być wyłącznie wynikiem pracy i zabiegów sprzedawcy.

Podobna konstrukcja, jak ta zawarta w art. 357<sup>1</sup> k.c., mająca na celu zrekompen-sowanie twórcy dysproporcji między należnym wynagrodzeniem a korzyściami nabywcy autorskich praw majątkowych lub licencjobjorcy, znajduje się w przepisach prawa autorskiego<sup>30</sup>. W art. 44 pr. aut. przewidziana jest możliwość podwyższenia wynagrodzenia autora w sytuacji, gdy wartość utworu znacząco wzrosnie: „W razie rażącej dysproporcji między wynagrodzeniem twórcy a korzyściami nabywcy autorskich praw majątkowych, twórca może żądać stosownego podwyższenia wynagrodzenia przez sąd”. Istotne w tym przypadku jest wykazanie rażącej dysproporcji, niewystarczający jest zwyczajowy wzrost wartości dzieła<sup>31</sup>.

Zamysłem ustawodawcy nie było przeniesienie reguły *rebus sic stantibus* wprost do prawa autorskiego (brak przesłanki „zmiany stosunków”<sup>32</sup>) – w odróżnieniu od przepisu art. 357<sup>1</sup> k.c. wskazana w ustawie dysproporcja może istnieć już w momencie sprzedaży dzieła (np. w oparciu o szacunkowe przychody nabywcy, brak doświadczenia w sprzedaży i znajomości stawek po stronie twórcy). Obie instytucje – uregulowane w art. 44 pr. aut. oraz w art. 357<sup>1</sup> k.c. – nie są tożsame względem siebie ani względem *droit de suite*. Uprawnienie do wynagrodzenia wynikające z *droit de suite*, powstaje już w momencie kolejnej odsprzedaży wskazanych w ustawie utworów, bez konieczności spełnienia jakichkolwiek dodatkowych warunków (nieprzewidywalności wzrostu wartości dzieła, rażącej dysproporcji).

Przez długi czas poglądy przedstawicieli doktryny na charakter prawny *droit de suite* były zróżnicowane. Część doktryny stała na stanowisku, że jest to: podatek prywatny, ograniczone prawo rzeczowe, prawo sąsiednie lub względne prawo majątkowe<sup>33</sup>. *Droit de suite* postrzegano jako: autorskie uprawnienie osobiste, uprawnienie autora wynikające z prawa do rozpowszechniania utworu, odpłatną licencją ustawową uprawniającą właściciela do rozpowszechniania utworu przez odsprzedaż oryginału, prawo autorskie *sui generis*<sup>34</sup> lub uprawnienie autora do otrzymywania wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży egzemplarzy określonych utworów<sup>35</sup>, będącego wyjątkiem od zasady wyczerpania prawa wprowadzania egzemplarzy dzieła do obrotu<sup>36</sup>.

<sup>29</sup> T. Grzeszak, *Droit de suite...*, s. 23.

<sup>30</sup> T. Targosz, K. Włodarska-Dziurzyńska, *Umowy przenoszące autorskie prawa majątkowe*, Warszawa 2010, s. 240–242.

<sup>31</sup> J. Barta, R. Markiewicz, [w:] *Prawo autorskie i prawa pokrewne...*, komentarz do art. 44, s. 316.

<sup>32</sup> T. Grzeszak, *Roszczenie autora o podwyższenie wynagrodzenia w projekcie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych a klauzula rebus sic stantibus*, „*Studia Iuridica*” 1994, nr XXI, s. 283.

<sup>33</sup> T. Grzeszak, *Droit de suite...*, s. 85.

<sup>34</sup> P. Bogdalski, *Środki ochrony...*, s. 43.

<sup>35</sup> K. Klafkowska-Waśniowska, *Droit de suite – nowe rozwiązania* [w:] *Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, red. W. Szafranski, t. 1, Poznań 2007, s. 77.

<sup>36</sup> P. Bogdalski, *Środki ochrony...*, za: A. Kopff, *Droit de suite...*, s. 179; A. Nowak-Gruca, *Cywilnoprawna ochrona autorskich praw majątkowych w świetle ekonomicznej analizy prawa*, Warszawa 2013, s. 116.

Początkowo uważano, że ze względu na niezbywalność prawa jest to jedno z praw osobistych twórcy<sup>37</sup> – to „autorskie uprawnienie osobiste, ponieważ warunkują je osobiste, nierozzerwalne związki autora z dziełem, a ponadto ma ono charakter niezbywalny i niezrzekalny. Niekiedy nazywa się je prawem osobistym o treści majątkowej”<sup>38</sup>.

Również obecnie charakter prawny instytucji *droit de suite* budzi kontrowersje. Część doktryny traktuje prawo to jako typowo autorskie<sup>39</sup>, jako dodatkowe pole eksploatacji – każdorazowa sprzedaż dzieła prowadzić będzie do udostępnienia utworu nowej publiczności<sup>40</sup>. Autor, sprzedając swój utwór, nie przenosi na nabywcę praw majątkowych<sup>41</sup>, a jedynie własność nośnika – w przypadku sztuk plastycznych jest to zazwyczaj egzemplarz oryginalny. Zatem jedyną formą eksploatacji dla autora będzie w takim przypadku pierwsza sprzedaż, a jego udział uzyskany z kolejnych odsprzedaży może zostać uznany za wynagrodzenie autorskie. Według P. Bogdalskiego *droit de suite* powinno być traktowane jako gwarancja uzyskania przez twórcę korzyści z eksploatacji jego dzieła<sup>42</sup>. Inni natomiast uważają, że jest to wyłącznie ingerencja w umowę, jaką twórca zawarł z nabywcą jego dzieła.

Jeśli przyjmiemy, że *droit de suite* jest prawem majątkowym wynikającym z wprowadzenia dzieła do obrotu – za zezwoleniem podmiotu uprawnionego – którego dalszy obrót jest dozwolony na mocy zasady wyczerpania prawa, to uprawnienie *droit de suite* można uznać za bezprzedmiotowe.

#### 4. Wyczerpanie prawa

Wyczerpanie prawa to ograniczenie uprawnień twórcy mające zapewnić swobodny obrót towarami przez osoby trzecie (materialnymi egzemplarzami utworów, ich nośnikami – rzeczy, na których utrwalone zostały dzieła chronione<sup>43</sup>), przy jednoczesnym poszanowaniu praw twórców oraz innych podmiotów uprawnionych z praw własności intelektualnej. W uproszczeniu, wyczerpanie prawa, a dokładniej, niektórych wynikających z niego uprawnień, następuje po dokonaniem przez uprawnionego lub za jego zgodą wprowadzeniu utworu do

<sup>37</sup> T. Grzeszak, *Droit de suite...*, s. 34.

<sup>38</sup> Tamże, s. 86.

<sup>39</sup> J. Sieńczyło-Chlabicz, [w:] *Prawo własności intelektualnej*, red. J. Sieńczyło-Chlabicz, Warszawa 2009, s. 103.

<sup>40</sup> E. Traple, [w:] *Prawo autorskie i prawa pokrewne...*, komentarz do art. 19–19<sup>5</sup>, s. 615.

<sup>41</sup> Art. 52 ust. 1 pr. aut.: „Jeżeli umowa nie stanowi inaczej, przeniesienie własności egzemplarza utworu nie powoduje przejścia autorskich praw majątkowych do utworu”.

<sup>42</sup> P. Bogdalski, *Środki ochrony...*, s. 43.

<sup>43</sup> J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, Warszawa 2010, s. 130.



obrotu, w przypadku pierwszej sprzedaży lub przeniesienia praw na inny podmiot. Wyczerpanie prawa wywołuje skutek jedynie w odniesieniu do konkretnego egzemplarza i dotyczy wyłącznie obrotu tym konkretnym egzemplarzem utworu (sprzedażą) – nie obejmuje uprawnienia do jego najmu i użyczenia<sup>44</sup>. Nie dotyczy pozostałych egzemplarzy tego samego utworu.

Instytucja wyczerpania prawa została wprowadzona do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych jako wykonanie obowiązku implementacji dyrektywy Infosoc<sup>45</sup>. Zgodnie z art. 51 pkt 3 pr. aut. wprowadzenie do obrotu oryginału albo egzemplarza utworu na terytorium Europejskiego Obszaru Gospodarczego wyczerpuje prawo do zezwalania na dalszy obrót takim egzemplarzem na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, z wyjątkiem jego najmu lub użyczenia.

Przyjmuje się, że twórca, wprowadzając dany egzemplarz utworu do obrotu, uzyskał należne mu korzyści<sup>46</sup> (wynikające z eksploatacji tego egzemplarza). W przypadku sprzedaży dzieł plastycznych jest to kwota (cena), jaką autor otrzymał za dany egzemplarz. Niekiedy, jak sygnalizowano wyżej, istnieje w ogóle tylko jeden egzemplarz danego utworu, np. obraz. Konsekwencją wyczerpania prawa jest utrata przez twórcę uprawnienia do decydowania o dalszym obrocie sprzedanego dzieła – nie może skutecznie sprzeciwić się dalszej odsprzedaży, również w formie zastrzeżenia w umowie z nabywcą<sup>47</sup>. W przypadku tego rodzaju dzieł, wraz ze zbyciem jedynego egzemplarza, pomimo wciąż pozostających przy autorze praw majątkowych, możliwości uzyskiwania korzyści majątkowych z eksploatacji utworu są więc istotnie ograniczone, by nie określić ich mianem pozornych. W efekcie *droit de suite* ma stanowić swego rodzaju rekompensatę za brak możliwości czerpania zysków z eksploatacji utworów plastycznych<sup>48</sup>. Inaczej sprawa się ma w przypadku np. kompozytora, który wprowadza do obrotu płyty, na których nagrany jest jego utwór. Wyczerpanie prawa dotyczy każdego egzemplarza, czyli każdej płyty, ale twórca może nadal czerpać korzyści ze swego dzieła (utworu muzycznego), np. z koncertów, udzielenia licencji na wykorzystywanie kompozycji do filmu, reklamy itp.

Instytucję wyczerpania prawa (art. 51 ust. 3 pr. aut.) należy traktować jako ustawowe ograniczenie treści autorskiego prawa majątkowego do rozpowszech-

<sup>44</sup> Tamże, s. 132.

<sup>45</sup> Dyrektywa 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym (Dz.Urz. WE L 167 z 22.06.2001, s. 10). Art. 4 pkt 2: „Prawo do rozpowszechniania na obszarze Wspólnoty oryginału lub kopii danego utworu wyczerpuje się tylko w przypadku pierwszej sprzedaży danego przedmiotu lub innego przeniesienia własności na obszarze Wspólnoty przez podmiot praw autorskich lub za jego zezwoleniem”.

<sup>46</sup> J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, s. 132.

<sup>47</sup> Tamże, s. 130.

<sup>48</sup> D. Flisak, *Prawo autorskie...*, s. 296.

niania dzieła<sup>49</sup>, pozbawienie autora możliwości decydowania o dalszym obrocie konkretnym egzemplarzem utworu. Pozornie stoi ona w sprzeczności z przepisami art. 19 ust. 1 oraz art. 19<sup>2</sup> ust. 1 pr. aut., zgodnie z którymi twórcy przysługuje prawo do wynagrodzenia należnego po odsprzedaży dzieła. Jeśli jednak przyjmiemy, że w wyniku kolejnej odsprzedaży utworu zyskuje on nowe grono odbiorców, to tym samym każdorazowo tworzy się nowy akt eksploatacji, a *droit de suite* należy traktować jako dodatkowe pole eksploatacji, jako prawo do wynagrodzenia od każdorazowego udostępnienia dzieła (w tym przypadku odsprzedaży) następującym już po pierwszym rozporządzeniu przez twórcę<sup>50</sup>. Zdaniem P. Bogdalskiego dalszy obrót takim egzemplarzem nie narusza praw autorskich (wyczerpanie prawa), a w gestii ustawodawcy pozostaje przyznanie autorowi dodatkowego wynagrodzenia<sup>51</sup> (właśnie z racji specyfiki takich utworów). Zatem należy uznać, że zawarte w art. 19<sup>2</sup> ust. 1 pr. aut. *droit de suite* jest wyjątkiem od zasady zawartej w art. 51 ust. 3 pr. aut. (wyłącznie w kwestii wynagrodzenia) i uprawnieniem powstałym w konsekwencji wyczerpania prawa<sup>52</sup>.

W świetle powyższego, uprawnienie *droit de suite* nie uniemożliwia dalszego obrotu egzemplarzem dzieła, nie zatrzymuje wyczerpania, tym samym nie zaburzając brzmienia art. 51 ust. 3 pr. aut. (nie daje dodatkowych uprawnień autorowi do decydowania o cyrkulacji egzemplarza), a jedynie powoduje powstanie wymagalności roszczenia o zapłatę dodatkowego wynagrodzenia. Każda odsprzedaż dzieła to kolejne wprowadzenie do obrotu: „*droit de suite* stanowi szczególne, samodzielne uprawnienie, na które nie ma wpływu wyczerpanie prawa wprowadzania do obrotu egzemplarzy dzieła (...). Każdorazowa odsprzedaż, w warunkach określonych w art. 19<sup>2</sup> stanowi podstawę do powstania powyższego prawa”<sup>53</sup>.

Na tej podstawie należy uznać, że skoro każda odsprzedaż dzieła to kolejne wprowadzenie do obrotu, kolejny akt eksploatacji i każdorazowo autor może domagać się związanego z tym wynagrodzenia, to uprawnienie *droit de suite* ma za zadanie zastąpić zgodę autora. Zatem wyczerpaniu podlega zgoda na dalszy obrót egzemplarzem, ale nie prawo autora do wynagrodzenia.

## 5. Podsumowanie

Zawarte w prawie autorskim instytucje wyczerpania prawa oraz *droit de suite*, to jedynie pozornie wykluczające się normy. Ustawodawca, dla zachowania zasad

<sup>49</sup> J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, s. 132.

<sup>50</sup> P. Bogdalski, *Środki ochrony...*, s. 43.

<sup>51</sup> Tamże, s. 44.

<sup>52</sup> Tamże.

<sup>53</sup> E. Traple, [w:] *Prawo autorskie i prawa pokrewne...*, komentarz do art. 19-19<sup>5</sup>, s. 198.

słuszności i sprawiedliwości, przyznał autorom wyszczególnionych w przepisach utworów uprawnienia mające za zadanie wyrównanie możliwości czerpania korzyści z eksploatacji tych dzieł.

Obie instytucje odnoszą się do materialnych nośników utworów, do możliwości swobodnego obrotu nimi, z poszanowaniem praw twórcy. Przy specyficznym rodzaju dzieł, jakim są utwory plastyczne, gdzie utwór jest nierozdzielnie związany z nośnikiem, na którym został utrwalony, dalsze korzyści związane z posiadaniem praw autorskich majątkowych i pozostałych form eksploatacji utworu są nieznaczne. Przy pierwszej sprzedaży twórca często nie uzyskuje korzyści adekwatnych do późniejszej wartości (ceny) dzieła<sup>54</sup>. Z tym że późniejszy wzrost wartości dzieła sam przez się nie ma wpływu na sytuację majątkową twórcy. Fakt ten uzasadnia sens wprowadzenia dodatkowego uprawnienia, jakim jest *droit de suite*. Zgodnie z tą zasadą każdorazowo tworzy się nowe pole eksploatacji, niebędące w konflikcie z instytucją wyczerpania prawa, bowiem nie nadaje autorowi uprawnień w decydowaniu o dalszym obrocie egzemplarza jego dzieła.

Celem wprowadzenia *droit de suite* była chęć wparcia twórcy, zabezpieczenia jego interesów przez zapewnienie współuczestniczenia w zyskach wynikających ze wzrostu wartości dzieła. Należy jednak zauważyć, że obecnie obowiązujące przepisy dotyczące *droit de suite* nie spełniają swojej roli, uprawnienia twórców nie są egzekwowane, a sama zasada jest właściwie „martwa”. Po pierwsze, jest to związane z brakiem odpowiedzialności za niewywiązywanie się sprzedawców z obowiązków wynikających z ustawy<sup>55</sup>. Po drugie, brak obligatoryjnego pośrednictwa OZZ, mających większe możliwości i doświadczenie w dochodzeniu należnych wynagrodzeń, zmniejsza szanse twórcy na uzyskanie należnych kwot (nawet pomniejszonych o prowizje OZZ) – brak środków i możliwości uzyskiwania informacji od sprzedawców. I po trzecie, brak jakiegokolwiek kontroli nad obrotem dziełami sztuki – np. przez stworzenie ogólnodostępnej bazy zbierającej informacje o transakcjach na rynku sztuki. Ustawodawca w art. 19<sup>3</sup> ust. 3 pr. aut. zawarł jedynie uprawnienie twórcy (i jego spadkobierców) do uzyskania informacji i dokumentacji na temat sprzedaży dzieła, a nie obowiązek informacyjny dla sprzedawcy, że do takiej transakcji w ogóle doszło. Tym samym uprawnienie to obecnie opiera się na wierze w uczciwość i rzetelność uczestników rynku sztuki, i – co więcej – jak wskazują „Wyniki konsultacji społecznych w sprawie *droit de suite*”, nie jest ono w Polsce realizowane.

<sup>54</sup> Tamże.

<sup>55</sup> Tamże, s. 204.

## Bibliografia

- J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, Warszawa 2010
- J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Warszawa 2011
- P. Bogdalski, *Środki ochrony autorskich praw majątkowych oraz ich dochodzenie w świetle prawa polskiego*, Kraków 2003.
- M. Cieluch, *Skazani na biedę i głód? Prawo artystów do udziału w zysku z zawodowej odsprzedaży ich dzieł – droit de suite*, „Quart” 2016, nr 4 (42).
- J.L. Duchemin, *Le droit de suite des artistes*, Paryż 1948.
- D. Flisak, *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Warszawa 2014.
- M. Goetel, *Prawo cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2009.
- T. Grzeszak, *Droit de suite w prawie autorskim*, Warszawa 1991.
- T. Grzeszak, *Roszczenie autora o podwyższenie wynagrodzenia w projekcie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych a klauzula rebus sic stantibus*, „Studia Iuridica” 1994, nr XXI.
- A. Kopff, *Droit de suite a bezpodstawne wzbogacenie*, „Nowe Prawo” 1970, nr 2.
- J. Lesman, *Droit de suite w prawie polskim*, Warszawa 1933.
- A. Nowak-Gruca, *Cywilnoprawna ochrona autorskich praw majątkowych w świetle ekonomicznej analizy prawa*, Warszawa 2013.
- J. Sienczyło-Chlabicz, *Prawo własności intelektualnej*, Warszawa 2009.
- J. Sobczak, K. Chałubińska-Jentkiewicz, K. Kakareko, *Prawo wobec kultury i sztuki*, Warszawa 2017.
- P. Stec, *Droit de suite w przededniu harmonizacji europejskiej*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2001, nr 2.
- T. Targosz, K. Włodarska-Dziurzyńska, *Umowy przenoszące autorskie prawa majątkowe*, Warszawa 2010.
- Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, red. W. Szafranski, t. 1, Poznań 2007.

## Akty prawne

- Konwencja berneńska** o ochronie dzieł literackich i artystycznych z dnia 9 września 1886 r.
- Dyrektywa Rady 93/98/EWG** z dnia 29 października 1993 r. w sprawie harmonizacji czasu ochrony prawa autorskiego i niektórych praw pokrewnych (Dz.Urz. WE L 290 z 24.11.1993, s. 9).
- Dyrektywa 2001/29/WE** Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym (Dz.Urz. WE L 167 z 22.06.2001, s. 10).
- Dyrektywa 2001/84/WE** Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 27 września 2001 r. w sprawie prawa autora do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży oryginalnego egzemplarza dzieła sztuki (Dz.Urz. WE L 272 z 13.10.2001, s. 32).
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny** (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 459)
- Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych** (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 880 ze zm.).

## Strony internetowe:

- [http://www.prawoautorskie.gov.pl/media/Konsultacje\\_spoeczne\\_droit\\_de\\_suite/Raport\\_z\\_konsultacji\\_droit\\_de\\_suite\\_-\\_dokument\\_koncowy2.pdf](http://www.prawoautorskie.gov.pl/media/Konsultacje_spoeczne_droit_de_suite/Raport_z_konsultacji_droit_de_suite_-_dokument_koncowy2.pdf) (dostęp: 30.01.2018 r.)
- [https://pl.wikisource.org/wiki/Akt\\_paryski\\_konwencji\\_berne%C5%84skiej\\_o\\_ochronie\\_dzie%C5%82\\_literackich\\_i\\_artystycznych](https://pl.wikisource.org/wiki/Akt_paryski_konwencji_berne%C5%84skiej_o_ochronie_dzie%C5%82_literackich_i_artystycznych) (dostęp: 30.01.2018 r.)

---

## Streszczenie

Celem niniejszego opracowania jest przybliżenie zawartej w ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych instytucji *droit de suite* – będącej wyrazem szczytnej idei zachowania sprawiedliwego podziału zysków z ewentualnego wzrostu wartości dzieł artystycznych.

*Droit de suite* (prawo ciągłości) zostało implementowane i uregulowane w art. 19-19<sup>5</sup> pr. aut. Zgodnie z ustawą jest to niezbywalne uprawnienie przysługujące twórcy i jego spadkobiercom do dodatkowego, procentowo naliczanego wynagrodzenia, w przypadku dokonanych zawodowo odsprzedaży oryginalnych egzemplarzy utworu plastycznego lub fotograficznego.

W artykule omówione zostały przepisy oraz zasady funkcjonowania prawa *droit de suite*, a także związane z tym kwestie, dotyczące: charakteru prawnego instytucji *droit de suite*, odpowiedzialności sprzedawców za nieprzestrzeganie przepisów, zasadności ich stosowania w związku z brakiem możliwości egzekwowania tych praw, korzyści oraz wad związanych z korzystaniem z pośrednictwa OZZ przy sprzedaży dzieł sztuki.

**Słowa kluczowe:** *droit de suite*, galerie sztuki, wyczerpanie prawa, bezpodstawne wzbogacenie.

---

## *Droit de suite* vs. exhaustion of law

### Summary:

The aim of the present study is to clarify the term *droit de suite*, as defined in the Act on Copyright and Related Rights. The aforementioned set of regulations is intended to serve a noble purpose: to ensure the just distribution of profit in the event of a rise in the value of a work of art.

*Droit de suite* (resale right) is in force through article 19-19<sup>5</sup> of the Act on Copyright and Related Rights. It is an inalienable right which entitles the creator and his heirs to an additional remuneration (in the form of a percentage of the profit) in the case of professional resale of original copies of an artwork or photograph.

The present paper discusses the rules and regulations applicable to *droit de suite*, as well as related issues, such as: the legal nature of *droit de suite*, the liability of sellers in the case of non-compliance, the justifiability of the regulations' existence in view of the authorities' inability to enforce them, the advantages and disadvantages stemming from the intermediation of copyright collectives in the sale of works of art.

**Keywords:** *droit de suite*, art gallery, exhaustion of law, unjust enrichment.

---